

La literatura davant del mirall

GEMMA PELLISSA PRADES

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
 gemmapellisa@gmail.com

CARBÓ, Ferran; Carme GREGORI, Gonçal LÓPEZ-PAMPLÓ, Ramon X. ROSSELLÓ i Vicent SIMBOR, *La literatura davant del mirall. Ironia i metaliteratura en l'època contemporània*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, «Biblioteca Milà i Fontanals», 58, 2011.

Els cinc autors de *La literatura davant del mirall* formen part d'un projecte de recerca de la Universitat de València, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació (2009-2011), que està dedicat a la ironia en la literatura catalana des de la postguerra fins als nostres dies. Amb anterioritat, el projecte ja havia donat lloc a diverses publicacions i actualment disposa d'una base de dades en línia que documenta la bibliografia existent sobre el tema des de l'any 1962: <www.uv.es/ironialitcat>.

Concretament, els cinc articles que es recullen al volum que presentem insinixen en la relació entre la ironia i la reflexió metaliterària, que és el veritable fil conductor de les diferents aportacions i que constitueix un dels molts encerts de l'obra, atès que proposa un enfocament transversal en l'estudi de la literatura contemporània que parteix de l'anàlisi d'un corpus variat (format per textos de diferents escriptors), tot i que no exhaustiu, de manera que convida a fer-hi noves contribucions. En efecte, les qüestions plantejades (per exemple, la intertextualitat, la funció del títol, el contracte metaficcional, les fronteres esmunyedisses entre la ficció i l'assaig, el paratext i l'epitext com a condicionants i alhora elements de suport en la lectura i l'anàlisi d'una obra literària, la identificació de l'autor/actor amb la pròpia obra, els límits entre fantasia i realitat, història i imaginació) són susceptibles de ser aplicades en l'estudi d'altres textos i autors contemporanis i, encara que són tractades amb més deteniment en uns articles que en uns altres, acaben traçant un discurs general sobre el fet literari que es reprèn d'un capítol a l'altre.

Caldria assenyalar, també, que en la tria del corpus analitzat hi estan representats els gèneres i subgèneres següents: la poesia (Teodor Llorente, Carles Riba i Vicent Andrés Estellés), el teatre (Rodolf Sirera), la novel·la (Joan Perucho), el conte i l'assaig (Empar Moliner). De fet, si la metaficció posa de manifest l'artifici de la literatura, al seu torn, la ironia es mostra com un recurs capaç de transgredir la norma i, en el cas de la ironia hipertextual, les convencions d'una obra, un estil i fins i tot un gènere. Fet i fet, Gregori (p. 47-84) mostra com la utilització d'un títol irònic que remet a la pràctica metaliterària pot esdevenir un mecanisme eficaç per posar en entredit el gènere de l'obra («Això no és un conte», de Carme Riera o *La gran novel·la sobre Barcelona*, títol del recull de relats de Sergi Pàmies i d'un dels contes que s'hi incluen).

Així, López-Pampló (p. 85-128) analitza la pertinença genèrica dels dos reculls d'Empar Moliner vinculats a la premsa, *Busco senyor per amistat i el que sorgeixi* (2005) i *¿Desitja guardar els canvis?* (2006), que situa entre la ficció i l'assaig. El joc de l'autor amb els referents compartits amb el públic de l'obra obliga, en molts casos, a replantejar-se l'adscripció dels textos objecte d'estudi a un determinat gènere, com és el cas, també, de la *Pamela* de Joan Perucho, que Simbor (p. 169-207) relaciona amb la literatura fantàstica posterior al segle XIX i amb la nova definició que proposa Hutcheon l'any 1988 per a la novel·la històrica postmoderna, amb la qual l'obra catalana comparteix trets comuns, com l'ús que es fa de la documentació, que es manipula en benefici de la història de ficció. De la mateixa manera, López-Pampló i Rosselló (p. 129-168) exposen el lligam immediat que els lectors estableixen entre la veritat autobiogràfica i el personatge construït per l'autor, tant en un text periodístic (Empar Moliner) com en un espectacle teatral de creació col·lectiva que posa en escena una representació metaliterària (Rodolf Sirera, particularment a *Memòria general d'activitats*, creada pel grup de teatre El Rogle).

Mentre que en Empar Moliner el pacte autobiogràfic característic de la columna periodística es violenta sovint a través de la ironia, a *Memòria general d'activitats* allò que separa l'obra de l'autoficció és la manca d'identificació entre la situació geogràfica de la trama (Bèlgica) i els antropònims dels personatges, per una banda, i els referents reals dels actors, per l'altra. Tot i això, no és difícil associar el context bilingüe belga escenificat a la representació teatral amb les circumstàncies socioculturals valencianes de final dels setanta del segle XX. Els estudiosos aclareixen que recursos com l'autoficció o la paròdia no són exclusius de la literatura contemporània (basti recordar que el *Somni* de Bernat Metge podria ser considerat una obra d'autoficció i que la paròdia serveix per explicar *Les estil·lades i amoroses lletres*, escrites al segle XVI, per esmentar-ne només dos exemples), però destaquen la rellevància d'aquests elements en la construcció del relat metaliterari i, en definitiva, en el discurs sobre la postmodernitat.

Val a dir que la continuïtat en la tradició literària catalana és un altre dels temes tractats al volum, al voltant del qual gira l'article de Ferran Carbó, titulat «Teodor Llorente i Carles Riba en la poesia de Vicent Andrés Estellés» (p. 13-45). El crític ressegueix el procés de formació cultural d'Estellés a la postguerra franquista i explica com Teodor Llorente va esdevenir un model lingüístic en català per a una generació d'autors valencians que fins a la dècada dels cinquanta no comença a accedir a la poesia contemporània amb la lectura de Riba: «Hom passava de l'aprenentatge de les englantines a la fascinació de les estances» (p. 14). Estellés homentaja els dos poetes a través de la intertextualitat en les pròpies composicions. Al capdavall, el diàleg metaliterari que estableix amb Riba és un bon indicador de l'evolució d'Estellés pel que fa a la concepció de la creació literària, que es distancia de mica en mica del model ofert per la producció de Riba, com es fa palès en l'ús de la ironia en peces com «El procés», dins *La clau que obri tots els panys* (1955-1956) i «Mort i espant de Carles Riba», en *L'enganxat* (1959-1961).

Hem deixat per al final l'article de Gregori sobre «el títol com a clàusula del contracte metaficcional irònic», tot just esmentat més amunt, perquè, tot i que hi convergeixen els dos temes principals de la publicació, la ironia i la metaliteratura, es desmarca de la resta del volum pel fet de no centrar-se en l'obra d'un sol escriptor. Gregori proposa una anàlisi del títol com a eina per vehicular la reflexió metaliterària a través de l'estudi d'una mostra considerable de narracions breus de la literatura catalana del segle xx. Així, el títol pot ser simplement un toc d'atenció sobre el caràcter metaliterari del text que encapçala, com és el cas de *Ficció* de Sergi Pàmies o entrar en contradicció amb les nocions que el lector té sobre la literatura, com en «Això no és un conte» de Carme Riera, de manera que crea un discurs de metaficció.

De fet, el títol pot ser determinant a l'hora d'establir la clau interpretativa de l'obra i fins i tot permet inscriure-la dins dels debats literaris del moment, com ocorre amb *La gran novel·la de Barcelona* de Pàmies, que, a més de qüestionar l'adscripció genèrica del recull de contes i del relat homònim mitjançant la ironia, remet a una de les controvèrsies literàries dels anys vuitanta i noranta: la necessitat que s'escriuï una gran novel·la urbana sobre Barcelona amb la finalitat d'obrir la literatura catalana a la modernitat. Pàmies sembla dir que ja no és possible escriure la novel·la que contingui, mostri i expliqui Barcelona, sinó que serien els contes els que mostrarien la fragmentació del món actual i reflectirien el trenca-closques en què s'hauria convertit la ciutat. És més, «Pàmies, un dels autors que, segons els paràmetres crítics dominants, representava la modernitat urbana de la literatura catalana irromp en el debat des del seu espai natural, el de la narrativa, mitjançant una proposta de ficció que exposa alt i clar [...] l'absurditat de reclamar, com a símptoma de normalitat i de progrés, una mena de novel·la que més aviat encaixa amb les característiques del *best seller* de qualitat» (p. 76). El conte «Literatura rural» de Quim Monzó, s'inscriu dins del mateix debat literari.

En suma, sintetitzar tots els aspectes sobre la metaliteratura i la ironia que els autors d'aquest volum tracten seria una tasca massa extensa; hi remetem els crítics i també el públic general, atès que tots els termes teòrics que podrien suposar un problema per al lector no especialitzat hi són introduïts amb una breu explicació. De totes maneres, tot i que els articles es poden llegir independentment, l'estudi s'hauria beneficiat d'una breu presentació comuna del marc teòric, atès que els autors fan referència de forma reiterada als mateixos conceptes, que es tornen a exposar a cada article amb lleus matisos diferents. Això és especialment remarcable en el cas de la darrera aportació, a l'inici de la qual es defineix un cop més la metaficció i se'n subratlla la relació amb la ironia; més endavant s'amplia considerablement el concepte de paròdia, que Gregori ja havia explicat de forma breu amb anterioritat. Malgrat que aquests passatges no sempre serien prescindibles si es comptés amb una introducció general, sí que s'alleugeririen les repeticions i es posarien en relleu les connexions entre els articles.

Finalment, cal subratllar el caràcter innovador d'aquesta proposta, que dona noves eines per valorar i interpretar la literatura contemporània i la posa en rela-

ció amb els estudis crítics sobre la modernitat i la postmodernitat. Recentment, Abraham Mohino ha editat quaranta-tres entrevistes a Mercè Rodoreda en les quals l'escriptora reflexiona sobre el fet literari (*Mercè Rodoreda. Entrevistes*, publicat per la Fundació Mercè Rodoreda de l'Institut d'Estudis Catalans). Els autors de les obres analitzades a *La literatura davant del mirall* reflexionen sobre la literatura a través dels textos literaris i utilitzen la ironia per qüestionar l'existència d'una barrera que separi la realitat de la ficció, l'autobiografia i la Història de la trama. Donar a conèixer la concepció dels autors sobre els escrits propis i la literatura en general, ja sigui a partir de l'epitext, ja sigui a partir de l'obra literària, n'enriqueix la lectura, l'anàlisi i, en definitiva, genera noves reflexions i continua el diàleg literari amb les noves generacions de lectors, autors i crítics.

Democratic Policies for Language Revitalisation: the Case of Catalan

ALBERT TURULL

Universitat de Lleida, Departament de Filologia Catalana i Comunicació
turull@filcat.udl.cat

BOIX-FUSTER, Emili i Miquel STRUBELL, *Democratic Policies for Language Revitalisation: the Case of Catalan*, Houndmills: Palgrave MacMillan, 2011; «Palgrave Studies in Minority Languages and Communities».

L'aparició d'aquest llibre ha estat (fou, l'any 2011) evidentment oportuna —després hi tornarem—, però no sols això: ha estat, i és, també important. Sobretot per dues raons: perquè omple un buit en un aspecte qualitativament important —el del coneixement del cas català en l'àmbit internacional— i perquè és, en si mateix, una aportació valuosa i significativa per a la ja força nodrida bibliografia sociolingüística catalana.

Amb una voluntat explícitament col·laborativa, els responsables del llibre, Miquel Strubell i Emili Boix-Fuster —dos noms plenament consolidats dins del que podem considerar la segona generació de sociolingüistes catalans—, hi han aplegat una sèrie de contribucions que, malgrat alguna inevitable reiteració, resulten certament complementàries entre si, de manera que se'n presenta un panorama ben complet de l'actual situació de la llengua catalana en termes de vitalitat sociolingüística i d'estatus polític i legal. Com que, a més, les diferents aportacions, totes elles d'autors de reconegut prestigi (i en aquest cas de dues generacions diferents: la dels mateixos curadors i ja la següent), tenen un nivell d'aprofundiment i un rigor envejables, es pot ben afirmar que aquest llibre —a cavall entre el manual i l'estudi monogràfic— figura des del mateix moment de la seva aparició, per mèrits propis, dins del reduït grup de les referències principals actuals en